

ENDEUTADES

Quins impactes té l'augment del cost de la vida en les dones i identitats dissidents?

Juny 2024¹
4.000 exemplars

Un dossier de CooperAcció

Cures, treball reproductiu, sosteniment de la vida, capitalisme, patriarcat, feminisme de classe, ciutadania econòmica de les dones... Què volen dir tots aquests conceptes i per què s'interrelacionen?

CooperAcció és una associació feminista de cooperació internacional que enguany compleix trenta anys. L'entitat busca, amb les seves accions, "l'empoderament de les dones, lesbianes, bis i trans*, el ple exercici dels seus drets i l'assoliment de l'equitat de gènere com a condicions imprescindibles per arribar a la justícia social, al desenvolupament humà sostenible i a la pau".

CooperAcció assenyala les polítiques androcèntriques i neoliberals com a responsables dels feminicidis i altres formes globalitzades de violència contra les dones i identitats dissidents, la creixent precarietat laboral i els renovats mecanismes de sobreexplotació, la transnacionalització de les cures i la discriminació de les dones migrades que les duen a terme, i els retrocessos en el reconeixement dels drets sexuals.

Mentre les respostes a les crisis econòmiques, energètiques, alimentàries, climàtiques i socials no es treballin des d'una perspectiva feminista i en pro dels drets humans, caldrà seguir definint conceptes i construint reflexions i processos.

I això és el que ha fet CooperAcció amb la presentació de la seva darrera investigació, elaborada per Camila Esguerra Muelle i Uzuri Aboitiz Hidalgo, *Sacar la deuda de la casa y del cuerpo*, un díptic de dos estudis paral·lels –que en conformen un de sol– duts a terme entre Cali (Colòmbia) i Barcelona entre l'estiu de 2023 i l'hivern de 2024.

Un endeutament que aixafa l'autonomia de les dones

TEXT:
CARLA BENITO

Barcelona i Cali s'assemblen ben poc. Però ambdues ciutats protagonitzen *Sacar la deuda de la casa y del cuerpo*, un estudi de Camila Esguerra Muelle i Uzuri Aboitz Hidalgo impulsat per CooperAcció. La tria dels llocs va ser volguda per les investigadores, que analitzen des de com afecten el neocolonialisme, la necropolítica o el neoliberalisme a la localitat colombiana i com ho fa la inflació, fins a la precarietat laboral i l'austeritat forçada a la de Catalunya. Aquests elements, combinats amb les realitats materials i essencials per viure –com podrien ser un sostre, un plat a taula, una escola o una atenció sanitària–, fan créixer la càrrega d'un deute que sol iniciar-se per cobrir la vida.

El document d'Esguerra i Aboitz analitza contextos i situacions que expliquen com els processos d'endeutament a les llars provoquen efectes directes sobre l'autonomia de les dones. I és que les dones, juntament amb les persones d'identitats dissidents, són les

responsables de les cures i la supervivència de les llars, i, consegüentment, qui protagonitza aquest endeutament.

A més de poder afirmar això, l'estudi també observa dos aspectes. Per una banda, que cada cop més llars –i de manera més intensa– estan generant deutes per satisfer necessitats essencials per a la seva subsistència. Per l'altra, que també està augmentant el nombre de famílies que cauen en endeutaments per fer front a obligacions contractuals o per poder cobrir les despeses bàsiques per viure. Aquí hi entrarien els impostos o els subministraments bàsics i, amb això –apunten les autores del treball–, es veu que, “de manera activa o passiva, el deute s'ha convertit en un element clau de la reproducció social de les llars”.

Sent conscients que aquests processos no s'originen amb l'actual era de polítiques neoliberals, la investigació sí que assenjala que el tipus d'endeutament domèstic d'avui es dona com a resultat de processos i polítiques concretes. Esguerra i Aboitz parlen de la

relació directa que hi ha entre el deute domèstic i les polítiques d'inflació per compensar l'augment de preus. També de les polítiques de precarietat i la compensació de la reducció dels sous o de la necessitat d'introduir economies submergides. Per últim, afirmen que els pagaments de deute públic han afectat "les precàries estructures de benestar i protecció social", cosa que ha fet augmentar la necessitat d'endeutament de les llars.

Aquest endeutament es vincula, en primer lloc, a les institucions financeres, però també a altres tipus de creditors com podrien ser amistats, familiars o altres agents informals que provoquen dependència personal. Així, a Catalunya hi ha una àmplia oferta d'innovacions financeres que han donat lloc a crèdits formals diversos. Això ha provocat un procés d'extracció de capitals,

“De manera activa o passiva, el deute s’ha convertit en una peça clau de la reproducció social a les llars”

que s’ha traduït en una intensa transferència dels sous de les treballadores cap a les institucions financeres. A Colòmbia, per la seva banda, tot i les noves iniciatives públiques de crèdit amb enfocament

diferencial, l'accés al crèdit formal es veu limitat, mentre que les possibilitats informals augmenten. Als dos llocs on s’ha desenvolupat l’estudi s’ha conclòs que les innovacions financeres estan preparades i creades especialment per generar “boles de neu de deutes”, que sovint adquireixen la

condició d’indefinides.

La necessitat de desmuntar tot aquest mecanisme i de generar ingressos en condicions dignes com a solució per no continuar alimentant la màquina financera de l’endeutament és el que dona sentit a la feina duta a terme per Esguerra i Aboitiz juntament amb CooperAcció. ●

Visibilitzar l'impacte de l'extractivisme financer des de l'ecofeminisme

TEXT:
CARLA MALLOL MARÍN

Una jornada de debat organitzada per CooperAcció a Barcelona va aplegar expertes i activistes de diverses procedències per reflexionar sobre el model econòmic basat en l'endeutament i com aquest repercuteix en vulneracions de dret sobre les persones migrants, especialment, les dones i les identitats dissidents

El deute, l'extractivisme, la resistència i la reparació són només alguns dels conceptes que es van dur a debat a la jornada "En defensa de la vida: resistències ecofeministes a l'extractivisme". Aquesta trobada internacional, organitzada per l'associació feminista CooperAcció, va aplegar defensores, activistes, investigadores i militants ecofeministes de Catalunya, la Mediterrània, l'Amèrica Llatina i Àfrica els dies 19 i 20 d'abril a l'espai La Bonne (Barcelona).

Sota el títol "Treure les urpes de l'extractivisme financer de les nostres vides", Camila Esguerra i Uzuri Aboitiz –investigadores feministes–, Francesa Poggi –de Sindillar/Sindihogar– i Bahar Sakizlioglu –de la Xarxa d'Urbanistes Feministes de la Mediterrània– van obrir la jornada i van reflexionar al voltant del deute i l'economia feminista. L'activista Agnès Adelaide també hi havia de participar, però no va poder

La jornada
 “En defensa de la
 vida: resistències
 ecofeministes a
 l’extractivisme”
 va tenir lloc els dies
 19 i 20 d’abril a
 La Bonne (Barcelona)
 | JULIA MOLINS

arribar a Barcelona perquè el seu visat no va ser autoritzat.

A poc a poc, la sala Vallespí del Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaison es va anar omplint de persones que venien a escoltar, reflexionar i pensar en tot el que envolta el model econòmic actual. “Per què s’endeuten, les dones?”, van començar plantejant Aboitiz i Esguerra. Les investigadores han dut a terme l’estudi *Sacar la deuda de la casa y del cuerpo: ¿quién le debe a quién?* (impulsat per CooperAcció), que analitza els efectes de l’economia del deute en l’autonomia de les dones i persones feminitzades, i que evidencia que la mateixa subsistència de la vida provoca l’endeutament.

Aquest estudi també planteja com, darrere del deute, es generen estratègies que s’aproximen a una realitat a la qual no tothom té accés de la mateixa manera. Segons les investigadores, el país d’origen o, fins i tot, l’orientació sexual

poden provocar una desigualtat afegida. Aboitiz i Esguerra van exposar durant la intervenció les grans conclusions que es poden extreure de la seva recerca, com ara les diferències que existeixen entorn de la inclusió financera, que els micro-crèdits cada vegada estan ocupant un espai més gran a la vida de les famílies o que el deute es viu com un treball de cures que reforça els rols de gènere. Van detallar també que el deute domèstic és un problema global que afecta de manera diferent cada col·lectiu.

Per dur a terme l’estudi, les investigadores van seleccionar una mostra de vint dones i persones feminitzades de Colòmbia i Barcelona. Per mitjà d’entrevistes en profunditat, van elaborar una anàlisi relacional que contraposava dues realitats que comparteixen moltes característiques comunes. Així, han pogut evidenciar, entre altres conclusions, que existeix una intersecció entre deute i migració. Aboitiz i Esguerra asseguren →

| JULIA
MOLINS

que moltes dones i persones feminitzades que s'han vist obligades a marxar del seu país d'origen s'endeuten per enviar remeses als seus familiars o, directament, per fer el viatge de partida.

“Hem de posar al centre del relat la subsistència de les dones”, remarca Camila Esguerra, qui afegeix que el deute cada cop està més “feminitzat, racialitzat i colonitzat”. La investigadora, d'origen colombià, emfatitza que “els països del nostre continent han nascut endeutats” i assegura que, un cop s'entra en un estat de vulnerabilitat econòmica, és molt difícil poder-ne escapar.

La seva perspectiva va ser complementada durant la jornada per la Francesca Poggi i altres membres, com ella, de Sindihogar/Sindillar, un sindicat independent de dones migrades treballadores de la llar i les

cures nascut a Barcelona l'any 2011.

“Estem cansades que es parli de nosaltres sense ser nosaltres les que parlem”, van expressar de manera crítica i reivindicativa. Sindillar va defensar el seu espai al llarg de la taula rodona i va explicar que les seves in-

tegrants s'han vist immerses en la pobresa, la precarietat i l'endeutament. “Un cop entres a la roda del deute, ja no en pots sortir”, explicava la Gloria. Tant ella com la Nancy van haver de marxar del seu país per buscar un nou camí. Tot i això, asseguren que ar-

ribar aquí ha estat complicat: “Hi ha molt racisme cap a nosaltres”. Des de Sindihogar/Sindillar es va explicar que les dones pobres són les que habitualment s'endeuten per poder menjar: “Ho vivim com si fos un salari i ho assumim”.

**Des de Sindillar
es va explicar que
moltes dones
empobrides
“viuen el deute
com un salari” per
poder menjar**

| JULIA
MOLINS

La sala plena acompanyava un debat entre les investigadores, defensores, activistes i militants ecofeministes, que es van anar passant el micròfon per aportar la seva perspectiva, vivència, visió i reflexió al voltant del deute. Moltes van coincidir que contraure un deute implica directament, a causa dels rols de gènere preestablerts, ser una bona esposa, dona o mare. Algunes van afegir també que el deute afecta la salut mental, ja que provoca sentiments de vergonya o culpa.

A continuació va prendre la paraula Bahar Sakizlioglu, sociòloga i membre de la Xarxa d'Urbanistes Feministes de la Mediterrània. En la seva ponència va parlar de l'extractivisme financer i de com pot arribar a afectar l'exercici dels drets i l'autonomia de les dones. Va compartir també un estudi que explica els processos de gentrificació del barri de Tarlabasi, a Istanbul, que és considerat un dels més pobres i amb més sobrepoblació de la ciutat turca. Sakizlioglu va detallar quines estratègies de resistència

ha hagut d'afrontar el barri i quin impacte han tingut en les dones i identitats dissidents. "Allà, la supervivència és una forma de resistència", va concloure. La sociòloga va explicar com Tarlabasi és un barri marcat per l'exclusió on les persones queer, dissidents i de gènere no binari han pogut trobar un espai per poder ser. Arran de tot això, remarcava: "Les cures es desplacen a les comunitats feminitzades o LGTBIQ+ i se'n fa una mercantilització".

Aquesta situació també es relaciona, segons el seu punt de vista, amb el deute i el procés migratori. Sakizlioglu considera que l'habitatge està directament lligat amb el deute i apunta que moltes persones es veuen vetades del dret a l'habitatge per culpa de les institucions financeres, que transformen els barris en aparadors turístics. "Per mi l'habitatge és un bé de consum quan la gent es veu obligada a desplaçar-se del seu país". Un torn obert de preguntes va posar punt final a un acte marcat per la lluita feminista i de classe. ●

Uzuri Aboitiz
i Camila Esguerra
| JULIA MOLINS

Camila Esguerra és investigadora en els camps de l'antropologia i els estudis culturals, feministes i migratoris, i Uzuri Aboitiz és doctora en antropologia econòmica. Les dues investigadores són responsables de l'informe *Sacar la deuda de la casa y el cuerpo: dos estudios sobre economía de la deuda en Cali y Barcelona desde una perspectiva feminista*, que es publicarà el mes de juny. L'estudi, promogut per l'associació CooperAcció, té un enfocament feminista i pretén posar sobre la taula el context i els efectes de l'economia del deute. Segons afirmen, les dones i les persones feminitzades en són els col·lectius més afectats. Per mitjà d'entrevistes en profunditat a persones amb deutes pendents, les autores han contraposat i relacionat dues realitats –Barcelona i la ciutat colombiana de Cali– per establir una connexió i una mirada interseccional sobre l'economia feminista i sobre l'increment de l'economia del deute, i preguntar-se quin tipus de deute habita a les llars i en quines condicions.

“El deute contribueix al cercle viciós de la pobresa”

Per què vau decidir investigar el deute? Què us inquietava?

Uzuri Aboitiz: Des de CooperAcció estaven preocupades perquè és un fenomen global. El deute domèstic està creixent exponencialment, tot i que hi pugui haver dades que diguin el contrari. Veiem l'ús de cert tipus de deute, com el domèstic, que neix a les classes populars i que cada cop creix més. I també els microcrèdits, és a dir, els processos de deute per no poder pagar el lloguer o els subministraments bàsics. Les dades que tenim a l'abast ens mostren que estan concentrats en dones, i n'hem fet una anàlisi feminista amb una perspectiva que observa que els deutes tenen una funció de sostenir la vida.

Sacar la deuda de la casa y el cuerpo estableix una relació entre dues ciutats molt diferents: Barcelona i Cali. Per què les heu volgut contraposar?

Camila Esguerra: D'aquesta manera fem una mirada micro de l'endeutament de les dones a les llars, però, al mateix temps, ho tractem com un problema global. Hi ha diversos punts que uneixen Catalunya amb Colòmbia, com la migració i el deute que hi ha al darrere, però també les relacions colonials entre l'Amèrica Llatina i l'Estat espanyol. Crec que no és un estudi comparatiu; és més aviat un estudi relacional que intenta veure què passa en un lloc i en l'altre i quines relacions hi ha.

Com heu fet la selecció de la mostra? En total heu entrevistat 21 persones a banda i banda de l'Atlàntic...

U. A.: Ens hauria agradat poder-ne fer més. Hem seguit el cas de dones o persones feminitzades que tenen deutes en aquests moments. Per accedir-hi, vam fer servir diverses estratègies. En el meu cas, vaig posar-me en contacte amb organitzacions feministes, amistats, educadores socials... La majoria de les entrevistades són persones que estan cobrant al voltant del salari mínim interprofessional.

C. E.: En el cas de Cali, vaig tenir en compte la composició en termes etnoracials, de gènere, de sexualitat i de classe per poder fer una mirada interseccional. Vaig treballar principalment amb dones cis, trans, hetero, lesbianes i persones no binàries, i algunes d'elles eren afrodescendents i mestisses.

Quina és la realitat de les persones entrevistades? En quina mena de deutes es troben immerses?

C. E.: De subsistència o deutes adquirits per pagar serveis bàsics. Són, a més, deutes que estan pensats per reproduir-se socialment, és a dir, deutes informals, microcrèdits, la majoria molt perillosos; deutes darrere els quals hi ha màfies que fan els cobraments. Fins i tot, deutes amb aplicacions enganyses.

U. A.: A part, la majoria no té només un deute. El té amb les administracions financeres, però també amb familiars que l'han ajudat.

Podríem dir que el deute neix d'una bretxa salarial imposada pel patriarcat?

C. E.: Però no només perquè hi ha una bretxa salarial; també de la pobresa. No hi ha accés al mercat laboral formal. Moltes de les meves entrevistades treballen en sectors com les vendes ambulants o el treball sexual; només una tenia una feina formal. Amb la investigació se'ns mostra com es comporta el deute. Hi ha una estructura de pobresa històrica lligada a una operació colonial i neocolonial.

U. A.: Són deutes que s'adquireixen perquè no hi ha beques, no hi ha guarderies, perquè els salaris no arriben o perquè els articles que més han patit la inflació són productes bàsics de subsistència. També és un procés força contradictori: la seguretat d'ingressos que adquirixen aquestes persones en algun moment de la seva vida és la que les porta a endeutar-se. Moltes, quan accedeixen a un lloc de feina fix, s'endeuten, sobretot en termes hipotecaris.

La relació entre el deute i l'educació pot arribar a ser causal? És a dir, una mala educació financera pot arribar a provocar, en un moment de vulnerabilitat econòmica, entrar dins la roda de les estafes?

U. A.: Absolutament no. Puc comprar la història que ens endeutem perquè no sabem gaire bé com funcionen les institucions financeres, però crec que aquesta lectura pot portar a la conclusió que el deute és producte de la falta d'educació o de la mala sort. Nosaltres el que estem veient és que és molt estructural: necessitem deute per poder viure.

Per tant, existeixen els deutes perquè el sistema actual està maquinat de tal manera que és complicar no tenir-ne?

U. A.: I tant! Hi ha polítiques de desregulació financera. Les dones, històricament, han estat i són les que estan més atentes a les oportunitats de subsistència, a què és més barat... A més, no totes tenen el mateix accés al deute. Hi té molt a veure la classe social. Si ets llegida com a pobra o pel teu origen migratori, accediràs a uns deutes molt més cars de pagar.

Tot el que suposa contreure un deute i sortir-ne té repercussions físiques i mentals?

U. A.: Sí. Una de les línies que hem treballat és no entendre el deute com un fons monetari, sinó com una feina. Quan es pensa en els efectes que té endeutar-se, ho hem de fer pensant en els efectes que dona aquell treball del deute. Hem observat que les dones estan esgotades, amb ansietat i estressades de treballar pel deute. Han de treballar més per poder-lo retornar.

C. E.: I també hi ha el mandat de gènere que les obliga a fer aquesta feina de reproducció: assumir el deute. Du incorporada la idea que elles han de ser bones pagadores. Llavors apareix la càrrega emocional, psíquica i física de respondre pel deute i la seva gestió.

CAMILA
ESGUERRA
| JULIA
MOLINS

UZURI
ABOITIZ
| JULIA
MOLINS

A la investigació plantegeu que el deute ha d'anar acompanyat de mesures de protecció social. A quines us referiu?

U. A.: Si l'accés al deute només va acompanyat d'ingressos precaris, probablement et portarà més dependència i més pobresa. En els pocs casos que un deute pugui servir per arribar al futur promès, ha de ser amb interessos baixos i controlats per l'estat. Més enllà, es necessiten mecanismes de protecció social, com ajudes de l'estat o que la teva família tingui estalvis.

C. E.: D'alguna manera és adquirir un deute sense capital social, simbòlic ni jurídic. Quan parlem de protecció social en general, parlem de l'estat; però hi ha altres formes de protecció, com poden ser les xarxes comunitàries.

Quina conclusió principal extraieu de la vostra investigació?

U. A.: Hem d'estudiar els mecanismes socials i culturals que provoquen que les dones siguin les que contrauen deutes per cuidar la resta. El sistema financer és parasitari, oportunista i se n'alimenta. És un problema que està molt amagat, i des dels moviments feministes ens toca pensar com l'hem d'afrontar.

C. E.: Veure que el deute contribueix al cercle viciós de la pobresa.

Vencudes, no: ferides a l'arrel i a l'escorça

TEXT:
JOANA BREGOLAT

Ens trobem en temps de transició. A cada crisi es produeixen canvis en les relacions que sostenen les nostres vides, s'exposa l'equilibri fràgil que apuntala el nostre dia a dia i s'expressen més cruament les contradiccions d'un sistema econòmic centrat en l'acumulació de beneficis a qualsevol preu. Aquests elements s'han traduït avui en un context d'intensificació i extensió de la precarietat global, en què els efectes de les crisis entrelaçades –social, econòmica, de cures, ecològica, política i geopolítica– es potencien entre si i prenen una dimensió civilitzadora, i en què les estructures i pràctiques democràtiques són debilitades davant l'auge liberalitzador, autoritari i militarista. El mapa que se'ns dibuixa és ple de camins adversos i incerteses, i els processos d'endeutament sobre les nostres llars, cossos, vides i territoris en són un d'ells.

L'economia del deute travessa les receptes d'aquest moment de transició, i parlar-ne posant la vida al centre de la conversa ens duu a exposar una ferida invisible, que cou i s'estén, des de l'arrel i l'escorça, al cor del sistema econòmic actual. Una

ferida que connecta la possibilitat de sostenir les nostres vides en condicions dignes a un passat, present i futur dictats pel mercat, en què l'endeutament és un recurs central per garantir l'accés a drets, serveis, béns comuns i, en última instància, l'autonomia de les persones. És una arma de doble fil que travessa les cures i aquelles qui cuiden la vida quotidianament, perquè no parlem d'un mecanisme abstracte d'opressió, sinó d'una pràctica històrica d'extracció de temps, treballs, recursos i vides senceres per garantir la riquesa. Però, la riquesa de qui?

El deute és una eina més del model de producció i reproducció capitalista, que, seguint la fórmula de l'acumulació per desposseïció amb l'objectiu de garantir l'obtenció de beneficis, depreda tot espai on brota vida. És un dispositiu que sosté, reproduceix i aprofundeix les dinàmiques de dominació, explotació i espoli del capital, i opera com a mecanisme per a l'obediència. El deute s'arrela en les desigualtats violentes i esdevé una espiral impagable, que impacta de tal manera que només el fet de viure i voler viure genera deute.

| ESTUDIO
FRAGMENTO

Com recullen Camila Esguerra i Uzuri Aboitz a la seva recerca *Sacar la deuda de la casa y del cuerpo: ¿quién le debe a quién?* (CooperAcció, 2024), el deute el contraïem quan els salaris no arriben; quan no podem pagar les infraestructures bàsiques per viure; quan necessitem un recurs davant l'emergència i ens manquen xarxes de suport; quan no tenim garantits el sostre, el pa i l'aigua; quan no podem accedir a serveis públics i sistemes de protecció social després de dècades de polítiques neoliberals i austeritat. I ens és urgent parlar del deute perquè ens travessa com una ferida invisible sobre els nostres cossos, vides i territoris, i ens ancora a un contínuum de violències extractives, patriarcals i neocolonials sense aturador.

Conversar i fer visibles els deutes invisibles que ens envolten no és un desig; és una necessitat per poder transformar el deute en un espai d'impugnació feminista. Volem fer-ho plantejant propostes que vagin més enllà de quantificar els

deutes en temps, espai i diners, i mostrar com es capgira la balança del deute financer quan posem a l'altra banda els deutes ecològics, de cures, socials i colonials. Volem pensar en propostes de reparació i compensació que anhelin l'abolició de les cadenes del deute i imaginin una nova economia financera, des

de les cures i les necessitats compartides. Volem ser capaces de transformar radicalment què significa la riquesa –des de viure en ecosistemes sans fins a tenir habitatge, educació i salut universals fora del mercat–, de manera que ens obri la porta a teixir xarxes àmplies per

El deute ens ancora a un contínuum de violències extractives i patriarcals

una vida digna.

Ens volem vives, lliures i desendeutades. I sabem que, per fer-ho possible, necessitem parlar-ne, abordar-ho fora de les nostres llars, compartir les nostres experiències i posar en primera plana tots els deutes que el capital té amb totes nosaltres. Reparar i abolir el deute, resignificar i redistribuir la riquesa: aquestes són les nostres receptes per curar aquesta ferida oberta. ●

Un suplement editat per LA DIRECTA, SCCL

Directa

www.directa.cat

C. Riera d'Escuder,38,

nau 1, planta 1

08028 Sants (Barcelona)

935 270 982 | 661 493 117

directa@directa.cat

Coordinació:

Carla Benito

Redacció:

Carla Mallol

Joana Bregolat

Il·lustració:

Ivonne Navarro

Fotografia:

Julia Molins

Edició:

Eloi Latorre

Correcció:

Èlia Olivan

Disseny i maquetació:

Maria Conill

COOPERACIÓ

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament

Generalitat
de Catalunya